

LITTERATUR

Keith Hopkins: *A World Full of Gods: Pagans, Jews and Christians in the Roman Empire*. 402 sid. Weidenfeld & Nicolson, London 1999.

Tänk om man kunde förflytta sig tillbaka till år 50 e.Kr. och stå där i Aten bland de andra stoiska och epikureiska filosoferna och lyssna till den vassnäste Paulus när han på Areopag-kullen håller sitt lilla anförande om Den Ende Guden!

Författaren till «A World Full of Gods: Pagans, Jews and Christians in the Roman Empire» är professor i antik historia vid King's College i Cambridge och har sitt avväpnande sätt att formulera den dröm han som antikhistoriker alltid hyst: «What was it like to be there?»

I det humanistiska vetenskapssamhället råder det en tyst överenskommelse om att en forskare som hyser ambitionen att beskriva «hur det var att leva där den gången» ska avstå från att skriva en vetenskaplig bok. Varför inte skriva en historisk roman i stället? Om gestaltningsförmåga saknas, skriv då några populärvetenskapliga uppsatser!

Professor Hopkins går på tvärs mot sådana värderingar. Han började som sociolog vid Brunel University i USA med ett bland samtida sociologer singulärt intresse för det senrepublikanska Roms befolkningsmässiga sammansättning.

Redan i sina två tidigare publikationer, «Conquerors and Slaves» från 1978 och «Death and Renewal» från 1983, visade Hopkins en särskild förmåga att utvinna nya insikter om t.ex. mortalitet och befolkningsstatistik ur det välkända historiska materialet från århundradena just före och efter Kristi födelse.

Som alla fullblodsateister har Hopkins en andlig hunger inombords. Den kanaliseras han mot en av de viktigaste frågorna i västerländsk idéhistoria: vad hände när den judiskt förankrade kristendomen föddes i tidig romersk kejsartid och kolliderade med och sedan sammansmälte med den urgamla mångtoniga religiösa och filosofiska kultur som rätt i medelhavsvärlden alltsedan Homeros?

Det har förvisso skrivits böcker i denna fråga tidigare: von Harnack, Nock, P:son Nilsson, Wifstrand, Peter Brown och Lane Fox är några forskarnamn som självmant presenterar sig.

Keith Hopkins har inte velat skriva en ny bok i dessa forskares anda. I deras böcker får vi ju alltid lyssna till en enda allvetande forskares röst som talar om hur allting förhåller sig och underbygger sina påståenden med hänvisningar till det antika källmate-

rialet. Man tror att man når fram till sanningen bara genom att anföra källor och är ofta inte tillräckligt medveten om spänningen mellan källornas fördomar och vår moderna tolkande begreppsapparat.

Hopkins vill skapa en polyfon text där alla slags metoder och åsikter får plats. Därför blir «En värld full av gudar» inte lik någon annan historisk framställning av de religiösa förhållandena under de tre första århundradena efter Kristi födelse som jag känner till.

Den grekisk-romerska hedendomen, judendomen och den tidiga kristendomen utforskas i hela sin variation och i sina interaktioner med varandra. Metoderna skiftar. Hopkins använder sig ibland av två moderna tidsresenärer, Martha och James, som förflyttar sig tillbaka till olika delar av medelhavsvärlden: Pompeji (med Isis-kult och attraktiva bordeller), Tebtunis i Egypten (med egendomlig krokodilkult), Hierapolis i Syrien och till slut Efesos i Mindre Asien («Stor är efesiernas Artemis!»).

I andra kapitel får vi ta del av ett manus till ett modernt Tv-drama om Qumran-sekten och Döda Havs-rullarna. Deltagare är bl.a. en sektmedlem som utslutits och hamnat i Rom samt en Tv-journalist som bekräftar ens värsta fördomar om det släktet. Rent tidsmässigt färdas vi bekvämt mellan Rom år 85 e.Kr. och London idag.

I ett annat kapitel figurerar ett återfunnet brev skrivet av en trohjärtad person vid namn Macarius. Han har just konverterat till kristendomen, och i brevet skildrar han en diskussion om religiös tro som äger rum vid en middagsbjudning hos en gammal hednisk vän. En ortodox jude är också medbjuden som middagsgäst.

Alla dessa sätt att skildra ett komplext religiöst läge underbyggs med en konventionell notapparat. Tyvärr står den på modernt vis baktill och inte nertill på sidan. Alla sakuppgifter beläggs, ingenting är påhittat. Hopkins är en gammal inbiten akademiker som ogillar att hitta på saker. Detta hindrar honom inte från att i vissa noter hejdlöst driva med både forskning och läsare.

Andra kapitel är helt konventionella och skrivna på sedvanlig utredande prosa. Fotnoterna är även här viktiga, inte minst ur metodisk synpunkt. Dessa kapitel behandlar olika aspekter av det väldiga ämnet: 1) det som Hopkins kallar den kristna revolutionen; 2) manikeismen och gnosticismen (ett snårigt avsnitt); 3) Jesus och Nya testamentet med undertiteln «Ska-pandet av en kristen hjälte».

Fotnoterna upptar ca 50 sidor i petitstil av bokens totalt 402 sidor. Man bjuds också på en urvalsbibliografi, ett påhittigt ämnesregister samt ett selektivt index över egennamn. I detta senare egennamnindex återfinns inte bara gamla bekanta som Zeus, Isis och Augustus utan också Mary (innovativ expert på romersk religion), Hartmut (seriös tysk kyrkohistoriker), Keith (brevskrivare; det är Hopkins själv!) och Avi (specialist på romersk judendom). Dessa personer är kollegor till Keith Hopkins och till dem skickar han förtroendefullt sina olika kapitel: tidsreseavsnitten, de olika Tv-dokumentärerna, de normala utredande avsnitten. För det mesta får han tillbaka helt nergörande kritik.

Är dessa brev äkta brev från de berörda kollegorna? I så fall är t.ex. Mary identisk med den feministiska religionshistorikern och antikforskaren Mary Beard vid Newnham College i Cambridge. Men varför är Marys brev dagtecknat New Hall? Sådana mystifikationerna förleder läsaren till att tro att merparten av de kritiska breven är skrivna av en ironisk Keith Hopkins själv, som vill visa hur oåtkomlig sanningen om det kända källmaterialet är.

Kristendomens triumf är för Hopkins en berättelse om kamp, mod och religiös besatthet. Den är samtidigt en berättelse om en religiös förnyelse som lämnat sina spår även i den moderna kristendomen

På omslagets baksida har författaren försökt sammanfatta sina avsikter: «För att på nytt erfara tankarna, känslorna, praktikerna och bilden av det religiösa livet i det romerska imperiet, där den ortodoxa kristendomen föddes i all sin variantrikedom, måste vi kombinera antika uppfattningar, hur partiska de än är, med modern förståelse, hur missledande den än kan vara. Detta är den spänning och begeistring som ligger i att återskapa och avläsa den antika värld som en gång var full av hårda verkligheter, drömmar, demoner och gudar».

Keith Hopkins nya bok är ett veritabelt läsäventyr. Man kan bara hoppas att den också finner en klassiskt bildad kongenial svensk översättare!

Lars Rydbeck

Jesper Svartvik: *Mark and Mission. Mk 7:1-23 in Its Narrative and Historical Contexts (Coniectanea Biblica, New Testament Series vol. 32). xvii + 459 sid. Almqvist & Wiksell International, Stockholm 2000.*

What is the meaning of the controversy story related in Mk 7:1-23? By situating his analysis within a thoughtful and thorough review of both literary theory and historical criticism, Doctor Jesper Svartvik guides his reader across these vast plains of scholarship

to his closing conclusion: the story is not about purity («an awkward halakhic statement»), but about the perils of evil speech («a credible aggadic statement», p. 411).

The pericope at issue opens with scribes and Pharisees observing that Jesus' disciples eat *koinais chersin*, with hands unwashed and, hence, «common» as opposed to «holy». (The usual English translation of *koinos* as «defiled» misses the Greek.) They ask why Jesus' disciples do not follow «the traditions of the elders» (v. 5), which gives Mark's Jesus the opportunity to quote Isaiah 29:13 LXX («This people honors me with their lips, but their heart is far from me; in vain do they worship me, teaching as doctrines the precepts of men» »). The next several verses juxtapose the fifth commandment to the pledging of *corbanot*. Vs. 14 changes Jesus' audience: he now calls «the people» and teaches them, «*There is nothing outside a man which going into him can defile (koinosai) him, but the things which come out of a man are what defile him*», (vv. 15-16). Vs. 17, another change of audience: his disciples, absent the people, ask him «about the parable». «And he said to them, ... «Do you not see that whatever goes into a man from outside cannot defile him, since it enters not his heart, but his stomach, and so passes on?» *Thus he declared all foods clean. And he said, «What comes out of a man is what defiles a man.» »*

In his opening chapter, Svartvik introduces his project, which is at once destructive and constructive. His target is those mainstream NT interpretations which see in this passage a reliable index of the historical Jesus' rejection of Israel's food laws, and so *grosso modo* of Torah as well. His goal is to reconstruct what he calls the *ipsissima structura*, a credible historical setting both for this teaching of Jesus (vv. 15-16), and for its Marcan gloss (v. 19b). The four one-hundred-page chapters that follow pursue both aims simultaneously, while offering exhaustive, chronologically arranged reviews of the pertinent scholarship, from Harnack through Crossan and Sanders along the historical axis, from Auerbach through Malbon and further on the literary-critical (see especially chapter 2). Svartvik then embarks upon an historical survey of the interpretation of this pericope (which tradition most often viewed in its Matthean form), first clustering the canonical material, then Thomas, then the apostolic fathers, and closing with (mostly Greek) patristic writers through Chrysostom. He concludes here that 1) no one in the earliest period referred to such a saying of Jesus as abrogating the food laws in particular or the Law in general; 2) «early Christian writers could not make up their minds whether Jesus taught or fought the Law» (p. 203); and that 3) in paraenetic contexts, ancient